

СУЧАСНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ФАРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

Котвіцька А. А., Кубарева І. В., Волкова А. В., Суріков О. О., Черкашина А. В.

Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

Резюме. У статті розглянуто основні аспекти становлення соціальної фармації в історичному та сучасному аспектах у світовому освітянському та науковому просторі, наведено зміст соціальної фармації та її міждисциплінарні зв'язки. Визначено перспективні напрями подальшого розвитку соціальної фармації в Україні.

Ключові слова: соціальна фармація, охорона здоров'я, Національний фармацевтичний університет

Вступ. Зміни економічного, політичного та соціального становища в Україні, які відбуваються останнім часом, вимагають кардинальних змін у практичній фармації і, відповідно, у фармацевтичній освіті й науці.

Процеси соціально-економічного реформування, що охопили всі сфери життєдіяльності населення України, значною мірою повинні змінювати соціальну ситуацію в країні шляхом впровадження нових форм фармацевтичного забезпечення, критеріїв та показників соціально-ефективної роботи фармацевтичних організацій. Втілення зазначених принципів у практичне життя залежить, насамперед, від якості та спрямованості підготовки кадрів для соціально-орієнтованих галузей економіки, зокрема охорони здоров'я та фармації.

У зв'язку із цим роль фармацевтичного працівника у системі безпечної і раціональної використання ліків розширилася й суттєво змінилася. Для ефективного виконання своїх обов'язків фармацевт повинен бути належним чином підготовлений до контакту з пацієнтом, враховуючи його поведінку та психологію. Розуміння соціоповедінкових аспектів в процесі лікування є важливим для досягнення оптимальних клінічних та гуманістичних результатів від фармакотерапії [4, 6].

Незважаючи на значний прогрес медичних технологій впродовж останніх десятиліть, показники здоров'я багатьох людей у всьому світі ще далекі від досконалих. Не викликає сумніву, що здоров'я населення будь-якої країни значною мірою залежить від соціально-економічних і політичних чинників, як окремого індивідууму, так і нації в цілому. Враховуючи сучасний соціально-орієнтований вектор розвитку переважної більшості європейських країн, у тому числі України, життя та здоров'я кожної людини є найвищою суспільною цінністю. Тобто якісна та доступна медична й фармацевтична допомога знаходиться у площині пріоритетів як людини, так і всього суспільства.

З огляду на вищенаведене, *метою* нашої роботи стало визначення сучасних аспектів становлення соціальної фармації в Україні та векторів її розвитку.

Основна частина. Необхідно зазначити, що основною передумовою виникнення соціальної фармації стало, перш за все, переорієнтування освіти фахівців охорони здоров'я та фармації на аспекти здоров'я та вивчення лікарських засобів (ЛЗ) у соціальному, науковому, гуманітарному напрямках. Сьогодні соціальна фармація, або як її ще називають адміністрування фармації, викладається в багатьох університетах країн світу. Взагалі можна стверджувати, що в історичному аспекті розвиток соціальної фармації обумовлений розвитком двох наукових шкіл – Америки та Великобританії, де у 70-80-х роках двадцятого століття відбулося активне впровадження в навчальний процес дисципліни соціальна фармація. У подальшому доцільність введення цієї дисципліни в освітні програми фахівців фармації доведено багаторічним міжнародним досвідом. Зокрема у 16 світових вищих навчальних закладів (ВНЗ) у таких країнах, як США, Австралія, Канада, Норвегія, Великобританія та ін., дисципліна соціальна фармація достатньо розвинута, й з великими перспективами [5, 8-11].

Теми, що викладаються в рамках курсу соціальної фармації у різних країнах світу, спрямовані на вивчення усіх соціальних факторів, які впливають на використання ЛЗ, підходи у фармакотерапії, ставлення споживачів та норми правового та етичного регулювання.

Таким чином, на сьогодні **соціальна фармація** відповідно до визначення Енциклопедичного тлумачного словнику фармацевтичних термінів є інтегративною прикладною наукою, яка розглядає соціальні відносини в межах фармацевтичної діяльності в ринкових умовах. Соціальна фармація вивчає надання фармацевтичної допомоги та фармацевтичних послуг, обґрунтовуючи комплекс організаційно-економічних, медико-фармацевтичних, соціально-суспільних заходів у соціальному, науковому та гуманітарному напрямках, які спрямовані на збереження, зміцнення і відновлення здоров'я людей шляхом вивчення використання ЛЗ, ВМП та інших товарів у відповідності до вимог Належної аптечної практики та Етичного кодексу фармацевтичних працівників України [7].

Національний фармацевтичний університет (НФаУ) завжди був активним учасником усіх перетворень у фармацевтичному секторі, визначав стратегію підготовки фармацевтичних кадрів, й у 2011 році в університеті створено нову кафедру – кафедру Соціальної фармації.

Кафедра соціальної фармації (СФ) Національного фармацевтичного університету викладає на усіх факультетах університету, серед дисциплін, які вивчаються – історія медицини та фармації, екстремальна медицина, законодавство у фармації, соціальна економіка, соціальна економіка у фармації, правові та етичні норми діяльності у галузі та інші.

Відображення розвитку соціальної фармації знайшло також у новому стандарті вищої освіти шляхом впровадження однойменної навчальної дисципліни **«Соціальна фармація»**, до основної мети викладання якої нами віднесено надання студентам системних теоретичних знань та практичних навичок щодо застосування загальних принципів, основних методів системи фармацевтичного забезпечення населення й закладів охорони здоров'я та обґрунтування комплексу організаційно-економічних, медико-фармацевтичних, соціально-суспільних заходів у соціальному, науковому та гуманітарному напрямках, які спрямовані на збереження, зміцнення й відновлення здоров'я окремої людини, соціальних груп та суспільства в цілому. Завдання навчальної дисципліни «Соціальна фармація» полягають у формуванні у студентів повного уявлення щодо організаційної структури, цілей, завдань, функцій, механізмів системи фармацевтичного забезпечення у суспільстві, що засноване на знаннях з фармакоепідеміології, клінічної фармації, фармакоінформатики, фармаконагляду, та є підґрунтям для вивчення таких навчальних дисциплін, як організація та економіка у фармації, фармацевтичне правознавство, етика та деонтологія у фармації. За результатами вивчення дисципліни майбутні фахівці набудуть компетентності, що передбачають здатність проводити аналіз соціально-економічних процесів у фармації, форм, методів і функцій системи фармацевтичного забезпечення населення та її складових у світовій практиці, показників потреби, ефективності та доступності фармацевтичної допомоги в умовах медичного страхування та реімбурсації вартості ЛЗ.

Також кафедрою соціальної фармації НФаУ розроблено дисципліну «Академічна доброчесність», яку внесено до стандарту підготовки доктора філософії й вивчення якої дозволить здобувачам опанувати знання про етико-правові основи наукових досліджень, основи правового регулювання результатів наукової діяльності і використання творів, відповідальність за порушення авторських і суміжних прав і способах їх захисту, патентне право.

Методичне забезпечення дисциплін, які викладаються на кафедрі СФ, спрямоване на надання студентам можливості здобувати знання та практичні навички, оволодівати компетентностями, які передбачені тією чи іншою дисципліною. Загалом за 5 років роботи

кафедри видано п'ять навчальних посібників, рекомендованих МОЗ і МОН України, 18 методичних рекомендацій до практичних, семінарських занять і самостійної роботи студентів, а також навчальний підручник «Основи права і законодавства у фармації».

З метою відповідності навчального процесу потребам сучасного інформаційного суспільства кафедра СФ активно запроваджує дистанційні технології у навчальний процес. Колективом кафедри підтримується стратегічний напрямок діяльності НФаУ з наближення освіти до вимог практичної фармації. Так, протягом 2011-2016 рр. у проведенні практичних занять зі студентами брали участь представники аптечної мережі «Аптека 911» (м. Харків), тренінг-центру «Академія успішних продажів «SV Trade», ТОВ «Український аптечний холдинг» (м. Донецьк), ТОВ «Серв'є Україна» (м. Київ), фахівці КЗОЗу «Центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф» та Національної академії Національної гвардії України та Військово-медичного клінічного центру Північного регіону у м. Харків.

Наукові дослідження кафедри *соціальної фармації* спрямовані на удосконалення фармацевтичного забезпечення населення, зокрема його окремих соціально-вразливих категорій, таких як діти до 18 років, люди похилого віку, мешканці сільської місцевості, а також хворі на орфанні, важкі та соціально-небезпечні захворювання. За п'ять років на кафедрі захищено 1 докторську і 5 кандидатських дисертаційних робіт, триває підготовка 6 аспірантів і здобувачів ученого ступеня кандидата фармацевтичних наук і 4 майбутніх докторів наук. Основні здобутки кафедри СФ НФаУ за напрямками наукових досліджень за період 2011-2016 рр. наведено у табл.1 [1, 3].

Таблиця 1

**Результати наукових досліджень кафедри соціальної фармації НФаУ
за період 2011-2016 рр.**

Напрямок наукових досліджень	Результати наукових досліджень
<i>Розробка та обґрунтування напрямів удосконалення фармацевтичного забезпечення хворих на соціально-значущі захворювання</i>	<ul style="list-style-type: none"> • розроблено й обґрунтовано рівневу модель оптимізації лікарського забезпечення хворих на псоріаз; • розроблено соціально-ефективну модель оптимізації фармацевтичного забезпечення хворих на виразкову хворобу, яка ґрунтується на раціональному виборі, призначенні та застосуванні ЛЗ на всіх рівнях організації системи охорони здоров'я; • розроблено автоматизований алгоритм, що призначений для здійснення моніторингу ефективності фармацевтичної допомоги пацієнтам, хворим на глаукому, в умовах амбулаторного лікування лікарями-офтальмологами; • розроблено інтегровану медико-фармацевтичну систему лікування хворих на псоріаз; • розроблено рекомендований перелік ЛЗ для місцевого лікування псоріазу фізично і економічно доступними ЛЗ.
<i>Фармакоеконімічні аспекти лікування соціальнозначущих захворювань</i>	<ul style="list-style-type: none"> • запропоновано багатокритеріальну модель розробки основного та додаткового страхових переліків ІПП з урахуванням вимог стандартів надання медичної допомоги й регулюючих переліків та результатів маркетингових, фармакоепідеміологічних і фармакоеконімічних досліджень; • обґрунтовано та розроблено науково-методичні підходи до формування локального формуляра ЛЗ у закладах охорони здоров'я стаціонарного типу з урахуванням соціально-

	<p>економічної складової;</p> <ul style="list-style-type: none"> • визначено основні етапи формування основного та додаткового страхового переліків для лікування хворих інфарктом міокарда з опрацюванням їх на прикладі ЛЗ антикоагулянтної дії як найбільш витратної медичної технології; • розроблено рекомендований перелік ЛЗ для місцевого лікування псоріазу фізично і економічно доступними ЛЗ; • сформовано рекомендований перелік ефективних та економічно доступних ЛЗ для лікування глаукоми; • розроблено і науково обґрунтовано модель визначення об'єктивної потреби в нейропротекторних ЛЗ для лікування хворих з ішемічним мозковим інсультом з використанням АТС/DDD-методології.
<p><i>Удосконалення фармацевтичного забезпечення соціально незахищених верств населення</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • запропоновано рівневу модель підвищення ефективності надання фармацевтичної допомоги особам похилого та старечого віку; • розроблено науково обґрунтовану модель організації та функціонування спеціалізованої аптеки геріатричного профілю; • обґрунтовано соціально-економічну модель удосконалення фармацевтичного забезпечення населення медичними імунобіологічними препаратами для планової вакцинопрофілактики дітей України; • запропоновано підходи до проведення оцінки стану функціонування системи планової вакцинопрофілактики дітей в Україні за сучасних умов; • розроблено методику визначення потреби у вакцинах для проведення планових щеплень дітям першого року життя з використанням методу математичного моделювання.
<p><i>Асортиментна політика вітчизняних фармацевтичних підприємств</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • запропоновано модель ефективного формування асортименту ЛЗ на вітчизняному промисловому фармацевтичному підприємстві з її подальшим опрацюванням на прикладі ноотропного препарату «Ліра»; • на підставі узагальнення й систематизації принципів і методів формування систем управління якістю (СУЯ) на вітчизняних підприємствах з виробництва лікарських засобів (ПВЛЗ) запропоновано актуальні напрямки й підходи до удосконалення та розвитку таких систем; • з використанням методу структурного аналізу й проектування (SADT) у нотації IDEF0 запропоновано методологію моделювання процесно-орієнтованих СУЯ, спрямованих на виконання сучасних та прогнозованих нормативних вимог до таких систем на ПВЛЗ.

Необхідно зазначити, що всі наведені у табл. 1 наукові розробки затверджені ПК «Фармація» МОЗ та АМН України, а також Українським центром наукової медичної інформації та патентно-ліцензійної роботи та погоджені МОЗ України. Результати наукових

досліджень впроваджено у діяльність підприємств та організацій практичної фармації, медичних і фармацевтичних ВНЗ, спеціалізованих ЗОЗ.

Із першого року заснування кафедри СФ значна увага приділяється формуванню нового покоління фахівців і науковців шляхом залучення студентів до роботи у студентському науковому товаристві (СНТ) кафедри. Зростання результативності роботи кафедрального СНТ, які наведено у табл. 2, відображає, на нашу думку, як перспективне бачення молодого покоління проблемних питань в організації фармацевтичної діяльності в Україні, так і зростання активної громадянської й фахової позиції молоді, їх прагнення до підвищення соціальної ефективності вітчизняної охорони здоров'я й, зокрема, фармацевтичного сектору.

Таблиця 2

Результати роботи СНТ кафедри соціальної фармації НФаУ за період 2011-2016 рр.

Навчальні роки	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	Всього
СНТ кафедри соціальної фармації НФаУ						
Кількість студентів	19	23	12	39	41	134
Наукові публікації студентів СНТ кафедри соціальної фармації НФаУ						
Кількість тез доповідей	8	1	11	38	27	85
Кількість статей	-	-	1	1	1	3
Виконання магістерських та дипломних робіт на кафедрі соціальної фармації НФаУ						
Кількість магістерських робіт	10	14	9	23	21	67
Кількість дипломних робіт	7	4	1	2	3	17

Одним із вагомих кроків у розвитку соціальної фармації ми вважаємо заснування та видавництво НФаУ у 2015 р. наукового журналу «*Соціальна фармація в охороні здоров'я*», який є фаховим за напрямками «фармація» та «соціальна медицина». На сьогодні у журналі опубліковано 54 статті, він має достатньо широку географію авторів і рецензентів. Редакційна колегія журналу, до якої входять провідні вітчизняні та зарубіжні вчені, здійснює активну роботу із просування журналу до провідних міжнародних наукометричних баз.

Висновки. Узагальнюючи вищенаведене, вважаємо актуальним завданням та перспективними напрямками розвитку вітчизняної фармацевтичної освіти і науки посилення соціальної складової під час підготовки майбутніх фахівців фармації, а також впровадження заходів з формування соціально-ефективної системи фармацевтичного забезпечення населення з урахуванням провідного зарубіжного досвіду.

Література

1. Котвіцька А. А. Аналіз законодавчих та нормативно-правових засад надання фармацевтичної допомоги пільговим категоріям населення в Україні / А. А. Котвіцька, І. В. Кубарева // Управління, економіка та забезпечення якості в фармації – 2014. – № 6 (38). – С. 75-81.
2. Котвіцька А. А. Дослідження міжнародного досвіду викладання дисциплін організаційно-економічного та соціального спрямування у вищих медичних та фармацевтичних навчальних закладах країн світу / А. А. Котвіцька, І. В. Кубарева, І. О. Лобова, О. О. Суріков // Соціальна фармація в Україні: стан, проблеми та перспективи: матер. Всеукр. Наук.-практ. інтернет-конф. за участю міжнародних спеціалістів, м. Харків, 3 квітня 2013 р. / ред. кол.: А. А. Котвіцька та ін. – Х.: Вид-во НФаУ. – 2013. – С. 59-69.
3. Котвіцька А. А. Науково-практичні напрямки діяльності кафедри соціальної фармації Національного фармацевтичного університету / А. А. Котвіцька, І. В. Кубарева, О. О. Суріков, О. І. Красуля, Є. С. Коробова, В. В. Карло, А. В. Волкова, А. В. Черкашина // Соціальна фармація в Україні: стан, проблеми та перспективи: матер. Всеукр. Наук.-практ. інтернет-конф. за участю міжнародних спеціалістів, м. Харків, 3 квітня 2013 р. / ред. кол.: А. А. Котвіцька та ін. – Х.: Вид-во НФаУ. – 2013. – С. 40-58.
4. Котвіцька А. А. Соціальна фармація як складова системи фармацевтичного забезпечення населення та міждисциплінарна наука / А. А. Котвіцька, І. В. Кубарева, О. О. Суріков, А. В. Волкова // Соціальна фармація в Україні: стан, проблеми та перспективи: матер. Всеукр. Наук.-практ. інтернет-конф. за участю міжнародних спеціалістів, м. Харків, 3 квітня 2013 р. / ред. кол.: А. А. Котвіцька та ін. – Х.: Вид-во НФаУ. – 2013. – С. 14-28.
5. Москаленко В.Ф. Системы здравоохранения: современный контекст – К.:«Книга-плюс», 2012. – 320с
6. Немченко А. С. Історичні аспекти розвитку організаційно-економічної освіти і науки / А. С. Немченко, А. А. Котвіцька, І. В. Кубарева, А. В. Волкова // Управління, економіка та забезпечення якості в фармації. – 2012 р. – № 3. – С. 32-36.
7. Фармацевтична енциклопедія. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.pharmacencyclopedia.com.ua/article/310/farmaceutichna-dopomoga>.
8. Anderson C. Social pharmacy: the current scenario. Indian J Pharm Pract 2008; 1;1 – 5.
9. Dolinsky D. Social/behavioural pharmacy in the united states – the state of the art / D. Dolinsky. – Journal of Clinical Pharmacy and Therapeutics. – 1990. – №15. – P. 155-163.
10. Pauline T. Norris. Challenges facing social pharmacy / Pauline T. Norris. – Research in Social and Administrative Pharmacy. – № 5 – 2009. – P. 195-196.
11. Shane L. Scahill Placing “culture” at the center of social pharmacy practice and research / L. Shane. – Research in Social and Administrative Pharmacy. – №1. – 2013. – P. 1-3.
12. Social pharmacy as a field of study: the needs and challenges in global pharmacy education / Hassali MA, Shafie AA, Al-Haddad MS, Abduelkarem AR, Ibrahim MI, Palaian S, Abrika OS // Res Social Adm Pharm. – 2011. – №4. P. 415-420.

СОВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ФАРМАЦИИ В УКРАИНЕ

Котвицкая А. А., Кубарева И. В., Волкова А. В., Суриков А. А., Черкашина А. В.

В статье рассмотрены основные аспекты становления социальной фармации в историческом и современном аспектах, ее роль и место в мировом образовательном и научном пространстве, приведено содержание социальной фармации и ее междисциплинарные связи. Определены перспективные направления дальнейшего развития социальной фармации в Украине.

Ключевые слова: социальная фармация, здравоохранение, Национальный фармацевтический университет

MODERN ASPECTS OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF SOCIAL PHARMACY IN UKRAINE

Kotvitska A. A., Kubareva I. V., Volkova A. V., Surikov O. O., Cherkashyna A. V.

Discusses the main aspects of the formation of social pharmacy in the historical and the modern aspects of its role and position in the world educational and scientific space, given the content of social pharmacy and its interdisciplinary connections in the article. Determine the perspective directions of further development of social pharmacy in Ukraine.

Keywords: social pharmacy, public health, the National University of Pharmacy.

УДК 615.1: 338.5

ОБГРУНТУВАННЯ ПЕРШОЧЕРГОВИХ ЗАХОДІВ ТА ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМКІВ ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДВИЩЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Немченко А. С., Косяченко К. Л., Назаркіна В. М.

Національний фармацевтичний університет, м Харків, Україна

Проведено аналіз підходів до ціноутворення на лікарські засоби в Україні та країнах ЄС та стану забезпечення доступності лікарських засобів. Обґрунтовані першочергові заходи та пріоритетні напрямки цінової політики щодо підвищення доступності лікарських засобів.

Ключові слова: ціноутворення, основні лікарські засоби, цінова доступність, моніторинг цін, референтне ціноутворення.

Постановка проблеми. Головними пріоритетами європейської стратегії “Здоров’я-2020” є орієнтація систем охорони здоров’я на високу якість і доступність медичної і фармацевтичної допомоги, загальне охоплення населення. Відповідно до Національної лікарської політики держава має забезпечувати загальний доступ до основних лікарських засобів (ОЛЗ) на основі раціонального відбору, доступних цін і відповідного фінансування. В цьому контексті в Україні створено формулярну систему, впроваджуються елементи оцінки технологій охорони здоров’я (Health Technology Assessments – НТА), медичного страхування та реімбурсації. Наразі вітчизняна система охорони здоров’я неспроможна повністю задовольняти потреби населення у високоякісній медичній та фармацевтичній допомозі, оскільки, на жаль, не відпрацьовані ефективні механізми забезпечення її цінової доступності. Отже, більшість людей в Україні сьогодні сплачують за ліки з власної кишені. Цьому сприяють також дефіцит бюджетних коштів та їх нераціональний розподіл, значна залежність вітчизняного фармацевтичного ринку від імпорту, непрозорі процедури державних закупівель.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання раціонального використання ЛЗ як з фармакотерапевтичної, так і з економічної точки зору, не втрачають актуальності протягом багатьох років. У роботах відомих вітчизняних та зарубіжних авторів А.С. Немченко, А.А. Котвіцької, К.Л. Косяченка, О.В. Посилкіної, О.П. Півень, К.Ланда, М.С. Пономаренка, Л.В. Яковлевої, О.М. Заліської, Г.О. Слабкого, К.П. Воробйова розглядаються питання удосконалення державного регулювання цін, раціонального відбору і використання ОЛЗ і ефективності формулярної системи, а також впровадження оцінки технологій охорони здоров’я. Урядом України ініціюються чергові реформи системи ОЗ, у т.ч. щодо регулювання цін на ліки. Попередні реформи не мали успіху, оскільки цей процес часто є недостатньо науково обґрунтованим, належним чином організованим, прозорим та контрольованим. Отже, на сучасному етапі видається актуальним та необхідним проведення аналізу підходів до регулювання цін на ліки і обґрунтування пріоритетних напрямків